

СЕКЦІЯ 6
СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 378.1.147

**РОЗВИТОК МОВНО-КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК СТУДЕНТІВ
У ПРОЦЕСІ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ З КУРСУ
«УКРАЇНСЬКА МОВА ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ»**

Макарова Т.М., к. філол. н., доцент,
доцент кафедри соціології, психології та гуманітарних дисциплін
Криворізький факультет
Запорізького національного університету

У статті обґрунтовується актуальність використання форм дистанційної роботи у процесі викладання курсу «Українська мова професійного спрямування», доводиться доцільність їх застосування для розвитку мовно-комунікативних навичок.

Ключові слова: інтерактивні технології, інтерактивні методи, дистанційне навчання, кейс-метод, проєктивні методи.

В статье обосновывается актуальность использования форм дистанционной работы в процессе преподавания курса «Украинский язык профессиональной направленности», доказываются необходимость их внедрения для развития языково-коммуникативных навыков.

Ключевые слова: интерактивные технологии, интерактивные методы, дистанционное образование, кейс-метод, проективные методы.

Makarova T.M. DEVELOPMENT OF LANGUAGE AND COMMUNICATIVE SKILLS OF STUDENTS IN THE PROCESS OF DISTANCE WORK ON THE COURSE "UKRAINIAN LANGUAGE OF THE PROFESSIONAL DIRECTION"

The article proves the relevance of the use of forms of distance work in the teaching process of the course "Ukrainian language of professional direction", proves the expediency of their application during the development of language and communication skills.

Key words: interactive technologies, interactive methods, distance learning, case method, projection method.

Постановка проблеми. Сучасна вища освіта активно реагує на виклики суспільства, оскільки її актуальність залежить не тільки від іміджу вишу, а й від рівня викладання та тих методичних підходів професорсько-викладацького складу, котрі повинні задовольнити активний студентський простір знань. Сьогодні вже не можна здивувати студента класичними підходами до процесу викладання дисциплін, адже нові можливості та широкий спектр інформаційного простору пропонують безліч варіантів, а це зумовлює конкуренцію між закладами, викладачами, впливає на спосіб вибору дисциплін із циклу «варіативних» і на рейтинг викладача, кафедри і вишу в цілому. Однак не можна повністю заперечувати й класичні підходи, які випробували себе в часі та довели ефективність роботи.

У контексті сучасних освітньо-культурних змін досить актуально обговорюються шляхи розвитку навчально-виховного процесу, його можливості відповідно до завдань Болонського процесу та створення єдиного

простору вищої освіти. Розроблені проєкти та програми своєю метою вбачають не тільки створення умов, які б забезпечили якість підготовки майбутнього професіонала своєї справи, але й виховали б у ньому загальнолюдські якості, норми та принципи поведінки, щоб до того ж таки професіоналізму додалися ще й практичні навички та конкурентність на ринку праці. Педагоги прагнуть апробувати різні інноваційні технології, враховуючи сучасні інформаційні можливості, та поступово сходяться на тому, що саме дистанційна форма роботи, насичена інтерактивними методами навчання, в недалекому майбутньому повинна стати тим визначальним важелем, котрий забезпечить поступовий перехід від традиційної методики до активної взаємодії студента і викладача, однак не шляхом цілковитого заперечення вироблених та апробованих роками знань, а в процесі їх розумного і логічного поєднання та модернізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про актуальність окресленої проблеми

свідчать дослідження теоретиків і практиків вищого та середнього освітніх рівнів. Зокрема, досить активну позицію щодо змісту, форм і методів інтерактивних технологій і їх впровадження в загальноосвітніх школах займають С. Пультер [14], Д.В. Демідов [6], Н.П. Плахотнюк [13], А. Сергієнко [15], Н.В. Солодюк [16], В.Ю. Підгурська [12]. Акцентують увагу науковці й на застосуванні їх у вищих навчальних закладах (Л. Варацька, Л. Кратасюк [4], О. Бабакіна, С. Беляєв [3], а також спрямовують їх результативність через профільне навчання (Є.А. Іванченко [9], О.В. Завалевська [8], І. Шпак [20]) та можливості формування мовної компетентності студентів. Цікавими виявляються й аргументи науковців щодо окресленої проблеми.

Так, завдяки тому, що студент займає активну позицію в процесі вивчення дисципліни та перетворюється з пасивного спостерігача на активного діяча, котрий разом із викладачем прагне досягти результативного навчання, «інтерактивні технології <...> є важливим складником особистісно-зорієнтованого розвивального навчання» [4, с. 5]. На думку Н.В. Солодюк, саме інтерактивне навчання сприятиме «моделюванню життєвих ситуацій», «ефективному формуванню вмінь і навичок», «створенню <...> атмосфери співробітництва» [16, с. 27], а специфіку зміни навчального процесу у вищій школі вбачають педагоги в «моделюванні та впровадженні нових технологій організації навчального процесу» [6, с. 49], котрий сприяв би розвитку індивідуального підходу, творчому мисленню студентів та активізації самостійної роботи.

Доцільність упровадження новітніх педагогічних технологій учені вбачають у «формуванні потреби у безперервному поповненні знань, самоосвіті» [7, с. 47], а також вказують на їх основні характеристики – «можливість диференціації й індивідуалізації навчання» [10, с. 76]. Дистанційна ж освіта, на думку О. Антонева, окрім комп'ютеризованого навчання, надає можливість доступу до різноманітних джерел інформації – «електронних бібліотек, мультимедійних підручників, дистанційних курсів із різних дисциплін, довідкових матеріалів» [2, с. 49]. Саме така форма роботи повинна забезпечити можливість реалізувати індивідуальний підхід, особливо для тих студентів, котрі вивчають українську мову як іноземну. Не оминають науковці [1; 5] і можливі недоліки таких змін («регулювання процесу контролю за якістю набутих знань» і «об'єктивність оцінки й оцінка якості наданих освітніх послуг» [5, с. 323]; «відсутність єдиної інфраструктури інформаційного за-

безпечення студента в мережах, відсутність методик створення і викладання дистанційних курсів» [1, с. 5]. Проблемою для студентів може стати також і «пошук шляхів внутрішньої мотивації», адже у процесі дистанційної освіти слід так побудувати навчальний процес, щоб «негативне байдуже ставлення студента до навчання змінити на активно-позитивне» [11, с. 73], адже це в перспективі – не тільки побудова нової якості освіти, а ще й зміна світоглядних установок нашого суспільства.

Постановка завдання. Мета статті – обґрунтувати доцільність та особливості використання форм дистанційного навчання студентів із дисципліни «Українська мова професійного спрямування» з метою формування мовно-комунікативних навичок.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досить часто, під час проведення занять за традиційними методиками, викладачі, за браком часу, не мали можливості опитати всіх студентів і певний відсоток із них залишався пасивним як протягом декількох занять, так і упродовж вивчення всього курсу. Сьогодні, в умовах кредитно-модульної системи, така ситуація стала поступово вирішуватися, однак викладачі зустрічаються з проблемами психологічними: невпевненість студента в правильності викладу власних думок; страх перед негативною оцінкою в колективі; прагнення захистити матеріал у мікросередовищі на рівні «студент – викладач»; недосконале володіння мовою – або через відсутність належних знань, або через накладання двох мовних середовищ (у межах ВНЗ – українськомовне, а в родинному колі – російськомовне), недостатність знань про методи та шляхи організації дистанційної роботи та методики здійснення власних досліджень, невиявлення інтересу до наданої інформації через її неактуальність і нецікавий спосіб подання або через відсутність заохочень та ін.

Саме тому на допомогу викладачеві мають прийти інтерактивні технології, котрі дозволяють не залишати жодного учасника навчального процесу поза увагою. Вибір конкретно запропонованих технологій сприятиме реалізації комунікативно-діяльного підходу до навчання, що забезпечить виховання мовної особистості саме в процесі розвитку мовленнєвої діяльності, шляхом формування комунікативних умінь і навичок. Ефективність їх виправдовується і тим, що передбачається отримання та закріплення знань, умінь і навичок у процесі практичної комунікації в мікро- та макрогрупах.

Особливу роль інтерактивні технології відіграють під час дистанційної роботи.

Адже сьогодні відкриваються нові простори перед студентом, які дають необмежене коло можливостей для викладача. Так, під час проведення заняття-вебінару узагальнюючого характеру викладач не тільки систематизує набуті знання слухачів, але й має можливість перевірити рівень їх усвідомлення за рахунок реалізації підходу «студент у ролі викладача». Учасники процесу представляють опрацьований ними матеріал, застосовуючи широкі можливості Інтернет-ресурсів або розробляючи презентації, які б схематично окреслювали ключові складники вебінару, його понятійно-термінологічний апарат, а також сприяли б розвитку зорової пам'яті та діалогічного мовлення. Розробляючи завдання для практичних (семінарських) робіт, можна запропонувати використовувати в системі різноманітні види та методи саме продуктивного характеру (асоціативні, контекстуальні, питання-роздуми) [18], евристичні бесіди, роботу з лінгвістичним ключем, редагування тексту, стилістичні експерименти, проблемно-пошукові завдання, лінгвістичні спостереження, які б передбачали складання усних діалогів, індивідуальну роботу з картками та виконання завдань у формі «лінгвістичного обґрунтування». Ефективними у процесі застосування інтерактивних технологій, на думку Г. Токмань, будуть і операціональні методи навчання («алгоритм», «відеоконфронтація», «роби так, як я») та пошукові методи («група шуму», «редакційний кошик», «мікродискусії», «лабіринти дій», «панельні дискусії», «прогресивні семінари», «акваріум», «програма саморозвитку» та ін. [18]).

В основі практики нашого навчального закладу, котрий здійснює підготовку фахівців за заочною формою навчання, особливо актуальною є розробка дистанційного курсу. У своїй роботі ми використовуємо метод дискусій, який би сприяв розвитку комунікативного потенціалу студента. Проведення заняття у формі дискусії передбачає дотримання чіткої системи послідовних операцій: узгодження теми зі студентами з метою виявлення їхнього інтересу до окресленої проблеми та поглиблення сфер зацікавленості у зазначеній сфері; розподіл завдань серед студентів; окреслення джерел, які можуть бути використані у процесі підготовки до заняття; добір наочного матеріалу та розробка презентацій за темою. У процесі залучення студентів до такого методу роботи передбачається, що вони матимуть можливість дєвіше орієнтуватися в умовах спілкування; аргументовано захищати власну позицію; продукувати смислові зв'язки між частинами

діалогу; уважно стежити як за власним, так і за мовленням співрозмовників; правильно будувати промову та дотримуватися її складових частин відповідно до відведеного регламенту. Саме під час упровадження в навчальний процес дискусійних методів передбачається забезпечення моделювання конкретної поведінки, розвиток монологічного та діалогічного мовлення, обґрунтування власної позиції і здатність працювати з літературою шляхом залучення до участі максимальної кількості учасників, що сприятиме розвитку зв'язного мовлення. Завдяки проведенню диспутів, дискусій відбуватиметься стимулювання висловлювань власних ідей; роз'яснення складних питань, які стоять у колі вирішення проблеми, забезпечення учасників потрібною інформацією, формування здатності робити висновки. Найкориснішими будуть відкриті питання, які потребують аргументованої відповіді, однак варто підготувати й індивідуальні питання, щоб залучити до кола дискусуючих малоактивних студентів або дізнатися думку опонента. Завдання тьютора – сформулювати проблему та контролювати процес її розв'язання. Орієнтовними темами дискусій можуть бути такі: «Роль засобів масової інформації у процесі розвитку мови», «Проблема двомовності в Україні», «Шляхи формування мовної компетентності», «Роль іншомовних слів у сучасному житті», «Нестандартизовані елементи в українській літературній мові (на прикладі мовлення студентів)», «Формування та походження професійної лексики в сучасній українській мові», «Роль фразеологізмів у ділових паперах», «Діалектичні особливості говірок певного регіону» та ін.

Ефективним є й використання кейс-методу. Наприклад, кейс 1.

Тема: Основи полемічного мистецтва. Замітка в газету типу роздуму про вчинки людей.

Мета: формувати у студентів уміння складати висловлювання з елементами аналізу; розвивати уміння помічати і формулювати проблему, доводити аргументовано свою думку, розвивати творчі здібності; навчити самостійно мислити.

Опис ситуації: прочитайте твердження. (Наприклад: 1) Чесність бізнесмена – запорука його благополуччя. Чи згодні Ви з таким твердженням? Чи діяло це правило в певний історичний час, чи діє сьогодні?; 2) Розтлумачте етичний парадокс Блезя Паскаля: «Єдине, що нас втішає в наших нещастях – це розваги. А між тим розвага – найбільше з нещастя. Вона нас розважає і дозволяє наблизитися до смерті»

непомітно»; 3) Поясніть латинську приказку: «Совість – це тисяча свідків»; 4) Спеціалісти фіксують сьогодні такі тенденції: а) зменшення контролюючої функції моралі та зростання свавілля; б) заміна вимог моральності критеріями раціональності, прагматизму. Чи погоджуєтеся ви з цим твердженням? Аргументуйте відповідь).

Проблема: Чи можливим є вплив цих явищ на рівень мовленнєвої культури? Як мовлення залежить від таких етичних категорій, як «чесність», «мораль» і «совість»?

Запитання-завдання:

Продовжте думку, передбачивши конкретну ділову ситуацію:

Вибачте. Я не цілком упевнений...

Хотілося б почути...

Мені здається, що...

Ви мене переконали...

Радив би Вам...

Я сподівався почути від Вас...

Ви поводитесь...

Я просив би Вас...

Обіцяю докласти...

Мені не подобається те, що Ви...

Маю надію...

Я раджу Вам...

Представлення результату: кожна група учасників розіграє свій варіант розвитку подій. Колективно визначається найбільш вдала модель поведінки під час ведення полеміки.

Завдання: уявіть себе журналістом. Напишіть замітку типу роздуму в газету про вчинки людей. (Орієнтовні теми: «Дипломатичність і прорахунки», «Значення та роль людини в управлінні організацією», «Як зробити нецікаву роботу цікавою?», «Бізнес та ділова етика», «Спілкування як спосіб сприйняття людьми людей»).

Кейс 2.

Тема: Загальна характеристика граматичних особливостей частин мови в мові професійного спілкування.

Мета: актуалізувати знання студентів про граматичні особливості частин мови у мові професійного спілкування; формувати загально-пізнавальні вміння розпізнавати частини мови в реченні та тексті, принципово розрізняти повнозначні та службові слова; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати культуру поведінки.

Опис ситуації: уявіть, що ви в країні Морфології, де оголошено загальний збір, і всі частини мови мають повернутися до своїх міст, об'єднатися в групи: іменники, прикметники, дієслова, числівники... Кожна мала група обирає одну з частин мови та виписує відповідні слова з книги Б. Антоненка-Давидовича «Як ми говоримо».

Проблема: Чи можна вважати цю ситуацію незвичайною? Поясніть, чому?

Запитання:

1. За якими групами ви об'єднаєте частини мови?

2. Поясніть, яким принципом ви користувалися, коли об'єднували в групи?

3. Чи є схожі ознаки між частинами мови у визначених вами групах?

Представлення результату: кожна група студентів виписує слова певної частини мови, пригадає й обговорює в групі її ознаки, визначає «спікера», який розповідатиме про цю частину мови від її імені, використовуючи для ілюстрації слова з книги.

Завдяки застосуванню запропонованого методу студенти повинні досить чітко виробити навички правильного використання різних мовних засобів залежно від сфери й мети спілкування; засвоїти етику спілкування, оволодіти основами комунікативної культури та майстерністю усного та писемного мовлення. Отриманий обсяг знань із лексики та граматики мови дасть можливість здійснювати професійне спілкування й одержувати необхідну фахову інформацію у процесі взаємодії зі знаннями з інших дисциплін.

Проективні методики забезпечують формування у студентів думки про те, що знання мови дає змогу долучитися до надбань культури українського народу, формують національну свідомість, розширює лінгвістичний кругозір, сприяє пошуку точних і виразних мовних засобів. Адже часто недосконале володіння українською професійною мовою зумовлює появу чималої кількості типових помилок, хибних висловів і знижує рівень культури мовлення. Так, у процесі викладання дисципліни «Українська мова професійного спрямування» варто звертати особливу увагу на засвоєння студентами професійної лексики й етико-духовної культури власного мовлення. Важливим етапом формування професійної мовної компетентності є підбір практичних завдань, які б стосувалися цієї спеціалізації. Наприклад, нами розроблено проект «Етико-духовна основа професіоналізму сучасного фахівця». Він передбачає виконання завдань різного плану з метою оформлення їх у вигляді наукових досліджень за темою. Наводимо етапи такої роботи: перший – передбачає аналіз етико-духовних засад у зразках усної народної творчості; другий – написання творів-роздумів за запропонованими темами, котрі подаються у формі незакінчених речень:

– «Щоб моя душа наповнилася змістом, мені ще потрібно навчитися ...».

– «Розправити крила моєї душі заважає ...».

– «Щоб творити добро, я повинен ...»

– «Найчастіше людиною в житті керує ...».

Студенти переконуються, що етико-духовна культура фахівця пов'язана не тільки зі знанням базових понять і теорій за певним фахом, а і з мовленням фахівця, його здатністю переконувати та чітко та культурно висловлювати запити у формах монологів і діалогів. Тож кожен із нас має надію на духовне відродження, бо людина живе повним життям тільки тоді, коли вона одухотворюється, керуючись не тільки мотивами тіла й емоцій, а й мотивами духу. На третьому етапі відбувається робота зі змістом понять «етика», «духовність» і «професіоналізм». (Наприклад, викладач пропонує легенду: *«Був такий час, коли боги існували, а людей і тварин ще не було. Перед тим, як живим істотам належало з'явитися на світ, став бог Епімей розподіляти між ними властивості: одним дав силу, іншим швидкість, третім – властивість літати. І тільки людина залишилася голою, без ложа, без зброї. І щоб допомогти людині вижити, Прометей украв у бога-коваля Гефеста працьовитість, а в богині мудрості Афіні – розум і віддав це все людям. Здавалося, все буде добре, проте жилося людям погано, багато хто гинув. І все це тому, що люди не володіли мистецтвом спілкування і життя суспільним чином. Злякався Зевс, що загине все людство, і вирішив подарувати людям сором і правду, віру і любов, радість і надію, щоб служили вони окрасою, засобом дружніх зв'язків між людьми. Відтоді найціннішими людськими якостями вважаються духовність, душа, взаєморозуміння. А духовна культура йде від наповненості нашої душі»*). Після її прослуховування студенти повинні дати власні визначення зазначених понять.

На наступному етапі здійснюється аналіз медіа-простору (кожен відповідно до обраного аспекту) і представляється матеріал у вигляді звітів, які розміщуються на платформі MOODLE у групі. Коли студенти пройшли всі етапи проекту, їм пропонують здійснити самоаналіз за такими питаннями:

1) Що, на вашу думку, впливає на вчинки людей? (поставити в ряд відповідно до значимості):

- думка оточуючих;
- особиста користь від вчинку;
- усвідомлення добра задля інших;
- прагнення утвердитися в суспільстві.

2) Коли ви спрямовуєте свої думки, вчинки, дії на творення добра, що ви ставите на перше місце?

- власне «Я»;
- інтереси інших людей;

– оцінку іншими людьми.

3) Які мовленнєві конструкти людини довготриваліші у пам'яті?

4) Які засади рівня культури мовлення є домінуючими?

5) Яку професійну діяльність ми називаємо етико-духовною?

6) Які форми професійного мовлення свідчать про порушення норм і культури спілкування?

Обговорюючи результати кожного етапу проекту під час он-лайн консультацій, студенти висловлюють суперечливі думки, визначають правильність власних доробок, оформлюють їх у вигляді творів-роздумів, есе і відправляють тьюторові у період дистанційного етапу, а під час проходження заліково-екзаменаційної сесії, на заняттях з «Української мови професійного спрямування» – представляють результати у вигляді захисту власних доробок. Найкращі з них (як за рівнем написання, так і за рівнем грамотності) рекомендуються до друку у збірнику наукових праць аспірантів і молодих науковців «Молода наука».

Сучасні можливості доступу до інформації створюють необмежене коло варіантів для удосконалення різних етапів навчання (очного, заочного, дистанційного) за рахунок різних форм і методів навчання. Ускладнюється цей процес як відсутністю єдиних вимог до такого типу навчання (кожен викладач тут повинен підбирати такі методи, котрі реально може виконати студент за кількість відведених для цього годин), так і непідготовленістю студента-першокурсника до такого типу організації навчального процесу, який суттєво відрізняється від традиційного (поки що) шкільного курсу. Саме тут процес контролю за рівнем виконання отриманих завдань залежатиме від чіткості поставлених вимог і формування методичних рекомендацій щодо виконання завдань на кожному етапі та терміну їх захисту.

І все ж таки інтерактивні технології навчання забезпечують найкращий розвиток самостійної роботи студентів. Адже відбувається застосування «інформаційного компонента» в її структурі, котрий реалізується через пошук та отримання професійно важливої інформації, аналіз і систематизацію останньої, використання одержаних матеріалів безпосередньо в інноваційній педагогічній діяльності та створення нової інформації [13] шляхом самостійної підготовки до наступної лекції за запропонованими питаннями, які виноситимуться на обговорення, вивчення мовних першоджерел, конкретики періодів розвитку мови та розвитку стилів мовлення, дослідження осо-

бливостей мови сучасних часописів, творів різних стилів, вивчення мовознавчих аспектів на основі пам'яток старовини тощо.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, впровадження в навчальний процес інтерактивних технологій і їх застосування у процесі дистанційної освіти сприятиме підвищенню рівня ефективності проведення занять, набуттю комунікативних навичок і вмінь, розвитку діалогічного мовлення студентів, формуванню здатності самостійно опрацювати матеріал і стверджувати або спростовувати результати власних науково-дослідницьких пошуків, розвитку аналітичного мислення, здатності ухвалювати рішення та пропонувати шляхи реалізації, необхідності аналізу й самооцінки власних можливостей. Та найважливішим моментом є обов'язкова системність застосування використаних методів, їх чітке врахування відповідно до структури навчально-виховного процесу. Саме в період євроінтеграції вищої освіти в контексті Болонського процесу варто забезпечити принцип наступності їх застосування, адже, як показує практика досліджень початкової, середньої та старшої ланок загальноосвітньої школи, вчителі активно залучають їх до навчального процесу та пропонують на сторінках періодичних методичних видань комплексні розробки занять. Принцип системності та взаємодії середньої та вищих шкіл забезпечить легкість їх сприйняття студентами, розуміння методики їх реалізації та сприятиме спрощеному переходу від статусу «учень» до статусу «студент», що дасть можливість викладачам вищів ускладнювати можливості навчально-виховного процесу та застосувати окреслені форми та методи роботи вже з урахуванням фахового спрямування, вимог щодо розвитку мовно-комунікативних умінь і відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівня.

Перспективи подальших досліджень полягають у з'ясуванні впливу інтерактивних технологій на формування професійних потреб майбутнього фахівця економічного напрямку навчання й активну методичну розробку практичних шляхів реалізації можливих інтерактивних технологій, форм і методів дистанційної освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адамова І., Головачук Т. Дистанційне навчання: сучасний погляд на переваги та проблеми. Витоки педагогічної майстерності. 2012. Вип. 1. С. 3–5.
2. Антонів О. Дистанційне вивчення мови: проблеми і методи. Теорія і практика викладання української мови як іноземної. 2007. Вип. 2. С. 48–54.

3. Бабакіна О., Беляєв С. Особливості змісту технологічної підготовки до використання активних методів навчання. Гуманізація навчально-виховного процесу. 2010. Вип. LI. С. 48–55.
4. Варазька Л., Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади. Дивослово. 2005. № 2. С. 5–19.
5. Веремчук А. Проблеми і перспективи дистанційного навчання у ВНЗ. Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2013. № 7. С. 319–325.
6. Демідов Д.В. Сутність технології організації навчального процесу у ВНЗ. Освіта Донбасу. 2008. № 1. С. 48–54.
7. Добрянський І. Особливості, способи і прийоми організації активно-діалогічного навчання (з досвіду роботи). Педагогіка і психологія. 2007. № 1. С. 47–54.
8. Завалевська О.В. Інтерактивні методи формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів. Наука і освіта. 2009. № 7. С. 68–72.
9. Іванченко Є.А. Види навчання як тактичні складові системи інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів. Наука і освіта. 2009. № 1–2. С. 199–206.
10. Колток Л. Проблема інтенсифікації навчання як складник модернізації освіти. Вища освіта. 2007. № 1. С. 75–81.
11. Лук'яненко В. Досвід упровадження дистанційного навчання для організації самостійної роботи студентів з англійської мови. Педагогічний процес: теорія і практика. 2014. Вип. 2. С. 70–75.
12. Підгурська В.Ю. Аналіз інноваційних методів формування мовнокомунікативних умінь студентів у процесі вивчення мови та методики її викладання у початкових класах. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2009. № 43. С. 142–145.
13. Плахотнюк Н.П. Структурно-функціональний аналіз інноваційної педагогічної діяльності як цілісної системи. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2008. № 42. С. 78–82.
14. Пульгер С. До питання впровадження нових освітніх технологій у середній та вищій школі. Дивослово. 2003. № 3. С. 2–4.
15. Сергієнко А. Основні аспекти організації групової навчальної діяльності школярів. Бібліотечка «Дивослова». 2008. № 4. С. 2–11.
16. Солодюк Н.В. Інтерактивні методи навчання української мови: практичний аспект. Освіта Донбасу. 2008. № 5–6. С. 24–27.
17. Тарасова С.М. Формування у майбутніх менеджерів фінансово-економічного профілю готовності до управлінської діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Кіровоград, 2006. 232 с.
18. Токмань Г. Сучасні навчальні технології та методи викладання української літератури. Дивослово. 2002. № 10. С. 39–45.
19. Демиденко Т.М. Підготовка майбутніх учителів трудового навчання до інноваційної педагогічної діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Черкаси, 2004. 223 с.
20. Шпак І. Інновації, педагогічні технології та якість освіти в підготовці викладачів-економістів. Гуманізація навчально-виховного процесу. 2010. Вип. LI. С. 115–121.